

державних органів в її охороні (персональні дані, таємниця слідства і судочинства, професійні види таємниць (лікарська, нотаріальна, адвокатська і т. д.), відомості про сутність винаходу, корисної моделі чи промислового зразка до офіційної публікації інформації про них й інша).

3. Інформація з обмеженим доступом, що є власністю фізичних та юридичних осіб.

Кожна з перелічених категорій інформації з обмеженим доступом в подальшому може ділитися з урахуванням інших критеріїв (наприклад, розмір можливої шкоди особі, суспільству, державі).

На думку автора можна також окремо виділити таку категорію інформації, як міждержавні секрети. Необхідність такого відмежування обумовлюється неможливістю отождолення їх з державною таємницею України. Якщо порядок охорони такої інформації може бути таким же, як і для державної таємниці, то порядок обміну, юридична відповідальність за розголошення повинні співпадати з законодавством відповідної країни і знаходити своє закріплення в чинному законодавстві України.

Враховуючи вищевикладене автор вважає, що спочатку потрібно чітко визначитися з класифікацією інформації з обмеженим доступом та з існуючими поняттями, які будуть при цьому використовуватися. Потім необхідно буде врегулювати на законодавчому рівні суспільні відносини, які будуть виникати, змінюватися та припинятися у зв'язку з цим. А в подальшому, після чіткого законодавчого врегулювання вищезазначених питань, передбачити, в разі необхідності, юридичну відповідальність за порушення законодавства в цій сфері.

Література: 1. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про державну таємницю" // Відомості Верховної Ради. - 1999. - № 49. - ст. 428. 2. Р. Калюжний, Д. Прокоф'єва "Проблеми та перспективи правового забезпечення безпеки інформації з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці" // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. - Збірник НТУУ "КПІ", МОН України, ДСТЗІ СБ України. - Київ 2000. - С. 27-31. 3. Закон України "Про інформацію" // Відомості Верховної Ради. - 1992 - № 48. - ст. 650. 4. Там же. 5. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 10. - Ст. 85. 6. Див.: п. 7 ст. 24, п. 2 ст. 25 Закону України "Про Службу безпеки України" // Відомості Верховної Ради. - 1992. - № 27. - ст. 382. 7. Типове положення про комітет у справах преси та інформації обласної, Київської міської державної адміністрації, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1996 р. № 184; Положення про Головне управління по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації при Кабінеті Міністрів України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 січня 1992 р. № 6 (втратила чинність), Положення про Державний комітет України по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 1993 р. № 511 (втратила чинність). 8. Див.: ст. 1 Закону України "Про державну таємницю" // Відомості Верховної Ради. - 1994. - № 16. - ст. 93. 9. Див.: п. 16 Закону України Про Національний банк України // Відомості Верховної Ради. - 1999. - № 29. - ст. 238. 10. Наказ Головного контрольно-ревізійного управління України "Про затвердження Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні" № 121 від 03. 10. 97 (Із змінами, внесеними згідно з Наказами ГоловкиРУ № 88 від 04. 10. 99 № 95 від 29. 11. 2000), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 1997 р. за № 497/2301. 11. Указ Президента РФ «Об утверждении перечня сведений конфиденциального характера» от 06. 03. 1997 № 188. 12. Закон РФ от 21 июля 1993 г. № 5485-1 "О государственной тайне" (с изменениями от 6 октября 1997 г.) 13. Закон Республики Беларусь «О государственных секретах» от 29 ноября 1994 г., № 3410-ХІІ // Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь № 3, 1995 г. 14. Закон Республики Казахстан "О защите государственных секретов Республики Казахстан" от 19 января 1993 года. 15. Див.: ст. 38 Закону України "Про інформацію" // Відомості Верховної Ради. - 1992. - № 48. - ст. 650.

УДК 681.3:34

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Юрій Носік

НДЦ «ТЕЗІС» НТУУ «КПІ»

Анотація: Розкрито поняття, окреслено межі та відображено правові засади функціонування банківської таємниці в Україні, порядок її збереження, розкриття, висвітлено загальні проблеми юридичної відповідальності за правопорушення щодо банківської таємниці.

Summary: The article gives the definition and outlines the limits of bank secret. The legal grounds of bank secret functioning in Ukraine, its preservation regime and conditions of disclosure are presented. Also the article deals with the general problems of juridical responsibility for infringements of the law on the bank secret.

Ключові слова: Банківська таємниця, збереження банківської таємниці, розкриття банківської таємниці.

Вступ

Банківська система в будь-якій країні є важливою складовою економіко-господарського механізму. З метою забезпечення її стабільного та ефективного функціонування держава створює ряд гарантій банківської діяльності, чинне місце серед яких займає банківська таємниця.

Основи конфіденційності деяких банківських операцій були відображені ще в Цивільному Кодексі УРСР 1963 року, стаття 384 якого проголошувала, що “держава гарантує таємницю вкладів” фізичних осіб [1]. Однак Закон УРСР “Про банки і банківську діяльність” від 20 березня 1991 року [2] (який діяв аж до кінця 2000 року) не містив достатнього правового матеріалу з банківської таємниці: цьому питанню була присвячена всього одна стаття. Обсяг правового поняття банківської таємниці за Законом 1991 року був не виправдано обмеженим: до банківської таємниці відносились лише відомості по операціях, рахунках і вкладах клієнтів та кореспондентів банку.

На сьогодні основоположним документом, який визначає правовий режим банківської таємниці в Україні, є Закон України “Про банки і банківську діяльність” № 2121-14 в редакції від 7 грудня 2000 року [3]. З прийняттям зазначеного Закону банківська таємниця отримала легальне визначення, було окреслено обсяг поняття банківської таємниці, встановлено механізм збереження і порядок її розкриття. В цілому, правові норми, що прямо чи опосередковано регулюють суспільні відносини з приводу банківської таємниці, утворюють субінститут банківської таємниці, який входить до інституту права конфіденційності комерційної діяльності в галузі інформаційного права України.

I Поняття та межі банківської таємниці

Під банківською таємницею в Україні розуміється інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

До банківської таємниці, зокрема, відносяться відомості про стан рахунків клієнтів, у тому числі стан кореспондентських рахунків банків у Національному банку України; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; коди, що використовуються банками для захисту інформації; відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація.

Можна стверджувати, що до банківської таємниці певного банку також належить інформація про клієнтів інших банків, яка може стати відомою з документів, угод та операцій клієнта банку.

Законом віднесено до банківської таємниці інформацію про організаційно-правову структуру юридичної особи - клієнта банку, її керівників, напрями діяльності. В цьому вбачається одна з якісних відмінностей, що відрізняє банківську таємницю від комерційної, адже, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці” від 9 серпня 1993 року № 611 [4], комерційною таємницею не може бути визнано інформацію за всіма формами статистичної звітності, а також установчі документи юридичної особи. Саме з установчих та статистичних документів найпростіше роздобути інформацію про організаційно-правову структуру юридичної особи, її керівників (засновників), напрями діяльності.

Також банківську таємницю складає інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню, як то: дата реєстрації, кількість балансових філій, кількість працюючих на кінець року, кількість рахунків, валюта балансу, обсяг кредитного портфелю, обсяг вкладів громадян, капітал банку згідно з Інструкцією про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків, сплачений статутний фонд, сума доходів, сума витрат, прибуток, рентабельність власного капіталу у відсотках [5]. Склад відомостей для опублікування в засобах масової інформації визначається Державним комітетом статистики України відповідно до законодавства України. Водночас необхідно пам’ятати, що Національним банком України, а також самим банком на його власний розсуд може встановлюватися перелік узагальненої інформації, що підлягає обов’язковому опублікуванню. В такому випадку відповідна інформація також не включається до банківської таємниці.

Слід мати на увазі, що режим конфіденційності деякого обсягу інформації про банк, яка складає банківську таємницю, має строковий, а не абсолютний характер – припинення режиму конфіденційності даної інформації пов'язується із настанням певної події в часі, а саме: на такій стадії ліквідації банку, як призначення ліквідатора, відомості про фінансове становище банку перестають бути конфіденційними чи становити банківську таємницю. Однак решта відомостей, що становлять банківську таємницю, зберігають режим конфіденційності.

Як відомо, в Україні відповідно до Законів України “Про банки і банківську діяльність” та “Про національний банк України” [6] здійснюється банківський нагляд. Банківський нагляд – це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників. Очевидно, що в процесі здійснення банківського нагляду в наглядної інстанції може накопичитися значний обсяг банківської інформації конфіденційного характеру. У зв'язку з цим інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, також становить банківську таємницю. У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

II Збереження банківської таємниці

Обов'язок зі збереження банківської таємниці покладається в першу чергу на банк. Проте клієнт, укладаючи угоду з банком, так само може набути зобов'язань по забезпеченню встановленого режиму відповідної інформації, якщо це буде передбачено угодою [7]. На клієнта, крім того, може бути покладено відповідальність за розголошення банківської таємниці (у тому числі тої, що стосується самого клієнта). Отже, спеціально зобов'язаними суб'єктами щодо збереження банківської таємниці можуть виступати як банк, так і клієнт, але у банку такі обов'язки виникають на підставі закону, а у клієнта вони можуть виникати на підставі договору з банком.

Банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом: обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю; організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю; застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації; застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом. Використання банками усіх вищенаведених способів для забезпечення збереження банківської таємниці є імперативною вимогою законодавця. А права і обов'язки щодо збереження банківської таємниці, відповідальність за їх порушення становлять істотні умови банківських договорів, без досягнення сторонами згоди про які договір, відповідно до статті 153 Цивільного Кодексу УРСР, не може вважатися укладеним.

Електронні документи, що містять інформацію, яка відноситься до банківської таємниці, мають бути зашифрованими під час передавання їх за допомогою телекомунікаційних каналів зв'язку. Під час шифрування відбувається перетворення електронного документа із застосуванням криптографічних методів з метою захисту його змісту. При проведенні переказу грошей його суб'єкти мають здійснювати в межах своїх повноважень захист відповідної інформації від несанкціонованого доступу до інформації (доступу до інформації щодо переказу, що є банківською таємницею, осіб, які не мають на це прав або повноважень, визначених законодавством України, а також якщо це не встановлено договором), від несанкціонованих змін інформації (внесення змін або часткового чи повного знищення інформації особами, які не мають на це права або повноважень, визначених законодавством України або договором), від несанкціонованих операцій з компонентами платіжних систем (використання або внесення змін до компонентів платіжної системи протягом її функціонування особами, які не мають на це права або повноважень, визначених законодавством України чи договором). Суб'єкти переказу зобов'язані повідомляти платіжну організацію відповідної платіжної системи про випадки порушення вимог захисту інформації. У разі виявлення при цьому ознак, що можуть свідчити про вчинення злочину, суб'єкти переказу та інші учасники платіжних систем зобов'язані повідомити про такий випадок порушення вимог захисту інформації відповідні правоохоронні органи [8].

Суб'єкти переказу грошей мають забезпечувати захист інформації шляхом обов'язкового впровадження та використання відповідної системи захисту, що складається з а) законодавчих актів України та інших нормативно-правових актів, а також внутрішніх нормативних документів суб'єктів переказу, що регулюють порядок доступу та роботи з відповідною інформацією, а також відповідальність за порушення цих правил; б) заходів охорони приміщень, технічного обладнання відповідної платіжної системи та персоналу суб'єкта переказу; в) засобів технічного та криптографічного захисту інформації.

Чи не найважливішою гарантією забезпечення збереження банківської таємниці є належним чином організовані взаємовідносини банку зі своїми працівниками і службовцями – особами, які безпосередньо працюють з документами та іншими матеріальними носіями конфіденційної інформації. Законом України “Про банки і банківську діяльність” встановлено, що службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Працівники служби внутрішнього аудиту при призначенні на посаду дають письмове зобов'язання про нерозголошення інформації щодо діяльності банку та збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Не меншу роль відіграє забезпечення режиму безпеки банківської інформації у взаємовідносинах між банком та іншими особами. Так, приватні особи й організації, які при виконанні своїх функцій або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали конфіденційну інформацію, зобов'язані не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб. Працівники суб'єктів переказу повинні виконувати вимоги щодо захисту інформації при здійсненні переказів, зберігати банківську таємницю та підтримувати конфіденційність інформації, що використовується в системі захисту відомостей з обмеженим доступом.

Відомо, що в ряді випадків Національний банк України має право призначити тимчасову адміністрацію банку. Тимчасовий адміністратор не має права розголошувати банківську таємницю та іншу службову інформацію, якщо це не пов'язано з виконанням функцій тимчасового адміністратора. Невиконання або неналежне виконання тимчасовим адміністратором своїх повноважень, що завдало збитків банку чи кредиторам, може бути підставою для припинення виконання ним обов'язків та позбавлення сертифіката на право здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків. У разі завдання при цьому збитків діями або бездіяльністю тимчасового адміністратора банк, рівно як і кредитори, має право звернутися з позовом до суду щодо їх відшкодування.

Закріплення на законодавчому рівні обов'язку за всіма особами, обізнаними з банківською таємницею (а не лише за банком і клієнтом), щодо її нерозголошення та невикористання у своїх інтересах чи інтересах третіх осіб є важливою юридичною гарантією збереження режиму конфіденційності відомостей, що становлять банківську таємницю.

III Розкриття банківської таємниці. Загальні положення

Проблеми розкриття інформації, що складає банківську таємницю, постійно викликали гострі дебати і навіть судові баталії [9] між заінтересованими в такій інформації суб'єктами. Відмінності в підходах банків і державних органів до розуміння необхідного порядку розкриття банківської таємниці не завжди можна було пояснити недосконалістю нормативно-правової бази щодо цього питання: часом причиною незаконного посягання на банківську таємницю з боку держави ставало ігнорування органами державної влади вимог законодавства. Наприклад, Державна податкова адміністрація України, вийшовши за межі наданих їй повноважень, а також порушуючи Конституцію та ряд Законів України, 27 серпня 1998 року видала Наказ № 415 “Про порядок надання органам державної податкової служби установами банків інформації про наявність і рух коштів на рахунках клієнтів (на вимогу) та інформації про здійснення разових грошових операцій у великих розмірах” [10]. За позовом Акціонерного комерційного банку “Правекс-банк” даний акт був скасований Вищим Арбітражним Судом України [11], що, в свою чергу, зумовило відміну державної реєстрації Наказу № 415 Міністерством юстиції України [12]. Не менш серйозні спори викликала Постанова правління Національного банку України “Про створення належних умов органам Державної податкової адміністрації України щодо контролю з питань оподаткування, належного забезпечення надходження коштів до Державного бюджету України та вдосконалення порядку обміну інформацією між Національним банком України, комерційними банками та їх установами і органами Державної податкової адміністрації України” від 14 грудня 1999 року № 587 [13].

Тоді, коли видавалися вищезгадані підзаконні нормативно-правові акти, діяли визначені Законом України “Про банки і банківську діяльність” від 20 березня 1991 року правила розкриття інформації, яка складає банківську таємницю, відповідно до яких довідки по операціях і рахунках юридичних осіб та інших організацій могли видаватися, крім самих цих організацій, органам державної податкової служби виключно з питань оподаткування, органам Пенсійного фонду України тільки з питань сплати страхових внесків а також у випадках, передбачених законодавством, на письмову вимогу судам, органам прокуратури, служби безпеки, внутрішніх справ, Антимонопольного комітету України, державної контрольно-ревізійної служби, арбітражному суду та аудиторським організаціям. Довідки по рахунках і вкладах фізичних осіб могли видаватися, крім самих клієнтів та їх представників, також судам, органам прокуратури, служби безпеки, внутрішніх

справ, податкової міліції виключно у справах, що знаходилися в їх провадженні – якщо ж ніякої справи порушено не було, інформація не повинна була надаватися.

Сьогодні питання розкриття банківської таємниці вирішується дещо по-іншому - у відповідності до нової редакції Закону України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року. Закріплення порядку надання третім особам такого роду інформації на законодавчому рівні сприяє підвищенню безпеки підприємницької, банківської діяльності в нашій державі, а також створює додаткові гарантії конституційного права особи на збереження конфіденційності персональних даних. Згідно зі статтею 32 Основного Закону України [14], не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

III-а Розпорядження банківською таємницею власником інформації

В більшості випадків банк не є власником інформації, яку він зберігає в режимі банківської таємниці, тобто під особливим передбаченим правовими нормами для цієї ситуації порядком одержання, використання, поширення і зберігання інформації. Власники ж інформації, реалізуючи надані їм широкі правомочності щодо об'єкта свого права [15], мають змогу в будь-який час витребувати у банка належну їм інформацію, віднесена до банківської таємниці. Для цього власник інформації має звернутися до відповідної банківської установи в письмовому вигляді. Також банківська таємниця може бути розкрита будь-яким третім особам, не передбаченим прямо законами України, але проти розкриття таємниці яким не заперечує власник інформації. Таке волевиявлення власника інформації має віднайти своє відображення у письмовому дозволі.

III-б Розкриття банківської таємниці державним органам

Банківська таємниця повинна розкриватися в обов'язковому порядку на вимогу суду чи арбітражного суду, адже обов'язковість вимог суду для всіх осіб, підприємств, установ, органів та організацій, до яких вони звернуті, є одним з основоположних принципів цивільного, арбітражного і кримінального процесу в Україні, котрий закріплений у статтях 47 Цивільного процесуального кодексу України [16], 38 Арбітражного процесуального Кодексу України [17], 21, 66 Кримінально-процесуального кодексу України [18] та ін. Належне відображення отримав даний принцип і в пункті другому статті 62 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, згідно з яким банківська таємниця повинна розкриватися на письмову вимогу суду.

Як правило, суди звертаються з вимогами про надання тих чи інших відомостей, документів, предметів під час дослідження доказів і розгляду справи. Розгляд справи по суті в суді закінчується постановленням рішення (вироку), які за своєю природою не є вимогами суду, а являють собою акти правосуддя – індивідуально-правові акти. Рішення суду, які набрали законної сили, є обов'язковими для виконання на всій території України всіма особами, підприємствами, установами, органами та організаціями. Тому слід відрізнити вимогу суду, про яку йшлося в попередньому абзаці, від рішення суду про розкриття банківської таємниці, яке, наприклад, може бути постановлене у зв'язку з неправомірним віднесенням тої чи іншої інформації до банківської таємниці, або в разі необґрунтованої відмови у задоволенні законної вимоги уповноваженого державного органу про надання інформації, яка складає банківську таємницю. Обов'язковість подібних судових рішень визнається і Законом України “Про банки і банківську діяльність”.

Органи прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України також мають право за письмовою вимогою одержувати від банків інформацію стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу, що утворює ще один випадок, коли розкриття банківської таємниці є обов'язковим в силу закону. Правомочності вищезазначених органів на ознайомлення з банківською таємницею передбачені спеціальними Законами України “Про прокуратуру” [19], “Про Службу безпеки України” [20], “Про міліцію” [21], “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” [22], “Про оперативно-розшукову діяльність” [23] тощо.

Розвідувальні органи України для виконання покладених на них завдань [24] мають право отримувати для розвідувальних цілей необхідну інформацію від усіх органів державної влади, підприємств, організацій і установ, включаючи банки, незалежно від форм власності, в тому числі інформацію з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, банків даних тощо у порядку, визначеному законом.

Відповідно до Закону України “Про Рахункову палату” № 315/96-ВР від 11 липня 1996 року [25] Рахункова палата також має повноваження отримувати від Національного банку України, уповноважених банків та інших кредитних установ необхідні відомості про здійснювані ними операції та стан рахунків установ та організацій, що перевіряються.

Установи банків, крім того, зобов'язані надавати інформацію, що складає банківську таємницю, за письмовою вимогою органів Державної податкової служби України. Порядок розкриття банківської таємниці податковим органам суттєво відрізняється від загального, мало чим обмеженого порядку надання інформації іншого змісту цим органам, встановленого Законом України “Про державну податкову службу в Україні” [26], який наділив податкові органи надзвичайно широкими правами на одержання інформації, необхідної для здійснення покладених на ці органи функцій. Так зойно згаданий Закон включає банки до переліку тих підприємств, установ і організацій, від яких податківці мають змогу безоплатно витребувати довідки, копії документів про фінансово-господарську діяльність тих чи інших осіб, отримані доходи, здійснені видатки, про розрахункові, валютні та інші рахунки, інформацію про наявність та обіг коштів на цих рахунках, у тому числі про ненадходження у встановлені терміни валютної виручки від суб'єктів підприємницької діяльності, та іншу інформацію, пов'язану з обчисленням та сплатою податків, інших платежів у порядку, визначеному законодавством.

Натомість системно-структурний і морфолого-граматичний аналіз положень Закону України “Про банки і банківську діяльність” дозволяє виокремити такі обмеження права органів Державної податкової служби щодо ознайомлення з банківською таємницею:

- 1) цим органам може надаватися інформація виключно з питань оподаткування або валютного контролю;
- 2) інформація може розкриватися тільки стосовно операцій за рахунками юридичних осіб або фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності: така інформація щодо звичайних фізичних осіб (громадян) розкриттю не підлягає. Так само не повинна розкриватися інформація про стан рахунку особи, оскільки банки можуть розкрити інформацію лише по операціях за рахунками;
- 3) конфіденційна інформація надається лише за письмовим зверненням податкового органу;
- 4) щодо кожної конкретної особи, інформацію про яку бажають отримати податкові органи, має бути зроблено окремий письмовий запит, – Закон не дозволяє в одному запиті витребувати інформацію щодо групи або невизначеного числа осіб, об'єднаних певною спільною ознакою або за іншим узагальнюючим критерієм;
- 5) у письмових запитах про розкриття банківської таємниці податкові органи зобов'язані вказати конкретний проміжок часу, відомості за який становлять для них інтерес. В разі відсутності в запиті вказівки про проміжок часу, банк вправі залишити без розгляду такий запит на підставі його невідповідності вимогам закону щодо змісту і форми. Також суперечатимуть законодавству України вимоги щодо регулярного чи періодичного надання конфіденційної інформації.

Наведені законодавчі вимоги та умови надання інформації податковим та іншим державним органам, закріплені Законом України “Про банки і банківську діяльність” в ряді випадків вступають в колізію із положеннями інших законів України, як, наприклад, із законом України “Про систему оподаткування” [27], відповідно до частини 1 статті 12 якого банки та інші фінансово-кредитні установи зобов'язані подавати державним податковим органам на їх запит відомості про наявність і рух коштів на розрахункових та інших рахунках платників податків - клієнтів цих установ. “Проте у будь-якому разі проблему розкриття інформації, що становить банківську таємницю, слід вирішувати, виходячи з пріоритетності норм Закону України “Про банки і банківську діяльність”. З огляду на те, що для банків спеціальним законом є Закон “Про банки і банківську діяльність”, а також на те, що питання банківської таємниці окремо чітко регулюються тільки цим Законом, можна зробити висновок щодо пріоритетності норм Закону України “Про банки і банківську діяльність” перед іншими законами в сфері збереження банківської таємниці” [28]. Отже ми бачимо, що деякі аспекти функціонування банківської таємниці зустрічають колізійне правове регулювання, усунення якого має стати одним із завдань удосконалення банківського законодавства на найближчому етапі.

Законом України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” встановлено правило, згідно з яким взаємодія між банками або іншими установами – учасниками платіжної системи та уповноваженими державними органами щодо надання на письмові запити цих органів інформації в межах, необхідних для виконання цими державними органами своїх функцій, здійснюється шляхом надання довідок в обсягах, визначених законодавством України, та з урахуванням вимог стосовно банківської таємниці.

Вище перераховані випадки розкриття банківської таємниці стосуються надання відповідних відомостей тим чи іншим державним органам. Законодавством України встановлено чітку процесуальну форму запиту державного органу, з яким останній повинен звертатися до банку в разі необхідності одержання інформації, що становить банківську таємницю. Так, вимога відповідного державного органу на отримання інформації, яка містить банківську таємницю, має бути викладена на бланку державного органу встановленої форми; має подаватися за підписом керівника державного органу чи його заступника, скріпленого гербовою печаткою; повинна містити передбачені Законом України “Про банки і банківську діяльність” підстави для отримання

конфіденційної інформації; а також в обов'язковому порядку містити посилання на норми спеціального закону, відповідно до яких державний орган має право на отримання такої інформації.

Закон України "Про банки і банківську діяльність" регулює відносини, що виникають під час заснування, реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації банків, а також, відповідно до статті 3 цього Закону, поширюється і на окремі зобов'язання та відповідальність інших осіб, діяльність яких пов'язана з функціонуванням банків. Це означає, що даний Закон не встановлює додаткових прав і повноважень тим чи іншим державним органам, чим і пояснюється необхідність посилання у запиті про розкриття банківської таємниці на норми спеціального закону, яким встановлено право конкретного державного органу на ознайомлення з конфіденційними відомостями банківського змісту. Слід пам'ятати, що згідно зі статтею 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. В той же час банки не можуть бути примушені робити те, що не передбачено законодавством.

III-с Розкриття банківської таємниці щодо фізичних осіб

Окремий порядок визначено законодавством України для розкриття інформації про рахунки або вклади фізичних осіб, що зумовлено необхідністю здійснення особливої охорони відомостей про приватне життя особи. Так, довідки по рахунках (вкладах) у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунку (вкладу) в заповідальному розпорядженні банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним консульським установам по справах спадщини за рахунками (вкладами) померлих власників рахунків (вкладів).

IV Винятки з правил розкриття банківської таємниці

Існують випадки, на які не поширюються вимоги Закону про строге дотримання порядку розкриття банківської таємниці.

Це, зокрема, має місце у відносинах банків зі службовцями Національного банку України або уповноваженими ними особами, які в межах повноважень, наданих Законом України "Про Національний банк України", здійснюють функції банківського нагляду або валютного контролю.

Крім того, банк має право надавати загальну інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам в обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій.

Спеціальний порядок діє при реалізації Національним банком України свого права на передачу інформації про банк органам банківського нагляду іншої країни відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. Передати відповідну інформацію іноземному органу банківського нагляду Національний банк України може лише за таких умов одночасно: це не порушує державні інтереси та банківську таємницю; є гарантії того, що отримана інформація буде використана виключно з метою банківського нагляду; є гарантія того, що отримана інформація не буде передана за межі органу банківського нагляду. Чим має підтверджуватися та чи інша гарантія, вказана вище, законодавством України не визначено, а достатність і переконливість таких гарантій залишено на розсуд самого НБУ. Державні інтереси також не є чіткою юридичною категорією. Все це свідчить про те, що порядок передачі Національним банком інформації іноземному органам банківського нагляду врегульований неналежним чином і містить ряд юридичних "прогалин".

Так само банк не зв'язаний правилами про розкриття банківської таємниці в разі здійснення відповідно до законодавства повідомлення самим банком про операції, що мають сумнівний характер. Сумнівними є операції, що мають такі альтернативні ознаки: операція здійснюється при незвичних або невиправдано заплутаних умовах; (або) операція не є економічно виправданою чи суперечить законодавству України. Банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб, що здійснюють сумнівні операції, і з метою попередження злочинів інформація щодо ідентифікації осіб повідомляється банками відповідним органам згідно з законодавством України, яке регулює питання боротьби з організованою злочинністю.

Також законодавчі положення про порядок розкриття банківської таємниці не поширюються на інші передбачені законом обов'язкові випадки повідомлень банками про банківські операції спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю. Такими "іншими випадками" зокрема є повідомлення банків про так звані значні операції. Значними операціями визнаються такі, в яких здійснюються безготівкові розрахунки за угодами на суми, що перевищують еквівалент 50 000 євро, або угоди з готівкою на суму, що перевищують еквівалент 10 000 євро за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, встановленим Національним банком України.

Як бачимо, впровадження процедури ідентифікації осіб банками спрямоване на запобігання легалізації грошей, набутих злочинним шляхом. Однією з юридичних гарантій належного здійснення банками даної

функції є заборона банкам вступати в договірні відносини з анонімними особами. А це, в свою чергу, кладе край функціонуванню анонімних рахунків у банківській системі України, чим наша держава частково виконує взяті на себе зобов'язання за Конвенцією про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, яка була ратифікована Україною 17 грудня 1997 року [29].

V Юридична відповідальність за правопорушення, пов'язані з банківською таємницею

Для забезпечення належної реалізації та застосування правових норм про банківську таємницю має існувати адекватно кореспондуючий механізм юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з банківською таємницею. Однак, на жаль, можна стверджувати, що це питання на сьогодні залишається відкритим.

Верховна Рада України, приймаючи Закон “Про банки та банківську діяльність” в новій редакції закріпила правило про юридичну відповідальність, згідно з яким особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України. Однак застосоване в даній ситуації законодавцем бланкетне посилання диспозиції правової норми на інші закони ні до чого не приводить, оскільки в законодавстві України відсутні визначені спеціальні склади правопорушень у сфері банківської таємниці, а також вид і міра відповідальності за їх вчинення.

Проте це не означає, що особу, винну у вчиненні тих чи інших протиправних дій, пов'язаних з банківською таємницею, зовсім не можливо притягнути до юридичної відповідальності.

Оскільки в правовому субінституті банківської таємниці функціонують такі цивільно-правові категорії, як договори, як право власності на інформацію, як особисте немайнове право на конфіденційність персональних даних тощо, особи, відповідні цивільні права яких порушені, мають змогу притягнути порушників до цивільно-правової відповідальності на загальних засадах договірної або позадоговірної відповідальності.

До посадових і службових осіб, а також до працівників банків, державних органів, інших підприємств, установ, організацій можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності згідно з загальним трудовим законодавством, або спеціальним законодавством, яке визначає правовий статус тих чи інших категорій осіб.

Так само на загальних підставах можуть бути застосовані цивільно-правові чи дисциплінарні санкції до працівників суб'єктів грошового переказу, які несуть відповідальність за неналежне використання та зберігання засобів захисту інформації, що застосовуються при здійсненні переказів. Самі ж суб'єкти переказу можуть бути притягнуті до спеціального виду відповідальності, передбаченого правилами тієї чи іншої платіжної системи з урахуванням вимог законодавства України.

В Україні не встановлено спеціальної кримінальної чи адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері банківської таємниці (в той час як комерційну таємницю діючий кримінальний закон охороняє відповідальністю аж за два склади злочинів). В новому Кримінальному Кодексі України, що вступить в законну силу 1 вересня 2001 року, також не передбачено злочинів, безпосереднім об'єктом яких була би банківська таємниця. Хоч інформація, яка містить банківську таємницю, перебуває у власності певної особи, протиправне заволодіння нею, на думку окремих дослідників, неможливо кваліфікувати як злочин проти власності, оскільки, на жаль, доктрина кримінального права не визнає інформацію в якості можливого предмета розкрадань [30], з чим погодитись важко.

Як стверджують автори навчального посібника “Банківське право”, “Має бути встановлена адміністративна, матеріальна та кримінальна відповідальність за розголошення банківської таємниці, незаконне збирання чи привласнення відомостей та предметів, які складають банківську таємницю, гарантії та порядок відшкодування (у судовому порядку) збитків, заподіяних власникові банківської таємниці в результаті неправомірних дій, порядок визначення особи, на яку покладається відшкодування збитків (особа, яка розголосила інформацію; особа, на чию користь ця інформація була розголошена; особа, яка здійснювала незаконне збирання та привласнення інформації)” [31].

VI Висновки

З урахуванням викладеного можна зробити загальний висновок про те, що є всі підстави стверджувати про існування в системі інформаційного права України комплексного правового субінституту банківської таємниці інституту конфіденційності комерційної діяльності, який утворюють не тільки норми спеціального банківського законодавства, а й норми інших галузей права, що визначають загальні питання складу й обсягу банківської таємниці, гарантії дотримання суб'єктивних прав у цій сфері, а також регулюють суспільні відносини з приводу збереження банківської таємниці, процедури розкриття конфіденційних відомостей тощо.

Водночас розвиток цього субінституту в сучасних умовах потребує не лише наукових пошуків, а й вдосконалення чинного законодавства з урахуванням вимог міжнародних стандартів, та його адаптації до правових еталонів Європейського Союзу у сфері банківської таємниці.

Література: 1. Цивільний кодекс. Цивільний процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах / Відп. ред. П. І. Шевчук. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 73. 2. Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 25 (18.06.91), ст. 281 (зі змінами і доповненнями). 3. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 5-6, ст. 30. 4. Зібрання постанов Уряду України, 1993, № 12, ст. 269. 5. Лист Національного Банку України № 15-211/109-1024 від 15 лютого 2000 року "Щодо публікування у Бюлетені Національного банку України основних показників діяльності комерційних банків України за 1999 рік" // Офіційний вісник нормативних актів з фінансів, податків та бухгалтерського обліку, 2000, 03, № 9. 6. Закон України «Про національний банк України» № 679-XIV від 20 травня 1999 року // Офіційний вісник України, 1999, № 24 (02. 07. 99), ст. 1087 (зі змінами і доповненнями). 7. Носік Ю. Інформаційні відносини з приводу банківського кредиту // Тези доповідей і наукових повідомлень Третьої щорічної міжвузівської студентської науково-практичної конференції «Банківська діяльність і право». – К., 2000. – С. 34-36. 8. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 05 квітня 2001 року // Голос України, 16 травня 2001 року, № 84 (2584). 9. Корнилова Л. Несекретные материалы // Юридическая практика. – 2000 р. - № 32 (138). – С. 13-14. 10. Офіційний вісник України, 1998, № 41 (29.10.98), ст. 1536. 11. Рішення Вищого Арбітражного Суду України від 03. 02. 99 № 1/1 // "Всеукраїнський бухгалтерський тижневик "Баланс", 11/99. 12. "Висновок про скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правового акта [щодо Порядку надання органам державної податкової служби установами банків інформації про наявність і рух коштів на рахунках клієнтів (на вимогу) та інформації про здійснення разових грошових операцій у великих розмірах]" Міністерства юстиції України від 02 червня 1999 року // Офіційний вісник України, 1999, № 37 (01. 10. 99), ст. 1882. 13. "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності". Додаток до журналу "Вісник Національного банку України". - Випуск № 1/2000, ст. 64. 14. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30 від 23. 07. 1996 р. 15. Носік Ю. В. Охорона і захист інформації власником // Збірка тез доповідей учасників II Національної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Системний аналіз та інформаційні технології» (28-30 червня 2000 р. м. Київ) – К.: НТУУ «КПІ», 2000 р. - С. 178-182. 16. Цивільний кодекс. Цивільний процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах / Відп. ред. П. І. Шевчук. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 123. 17. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 6 (11. 02. 92) (зі змінами і доповненнями). 18. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. – Харків: Арсіс, 2000. – С. 40, 125. 19. Закон України «Про прокуратуру» № 1789-XII від 05 листопада 1991 року // Голос України, 1991, 12, 11. 12. 91 № 238 (зі змінами і доповненнями). 20. Закон України «Про Службу безпеки України» № 2229-XII від 25 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 27 (07. 07. 92), ст. 382. 21. Закон УРСР «Про міліцію» № 565-XII від 20 грудня 1990 року // Голос України, 1991, 01, 04. 01. 91, № 3 (зі змінами і доповненнями). 22. Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" № 3341-XII від 30 червня 1993 року // Урядовий кур'єр, 1993, 08, 12. 08. 93, № 121 – 122 (зі змінами і доповненнями). 23. Закон України "Про оперативну-розшукову діяльність" № 2135-XII від 18 лютого 1992 року // Голос України, 1992, 03, 27. 03. 92 № 56 (зі змінами і доповненнями). 24. Закон України "Про розвідувальні органи" № 2331-III від 22 березня 2001 року // Урядовий Кур'єр, 2001 р., № 16, Орієнтир: документи, коментарі, консультації, реклама 18. 04. 01 р. № 69. 25. Голос України, 1996, 10, 29. 10. 96 № 204 (зі змінами і доповненнями). 26. Закон УРСР "Про державну податкову службу в Україні" № 509-XII від 04 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 6 (05. 02. 91), ст. 37 (зі змінами і доповненнями). 27. Закон УРСР "Про систему оподаткування" № 1251-XII від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України, 1991, № 39 (24. 09. 91), ст. 510 (зі змінами і доповненнями). 28. В. Кротюк, А. Іоффе Правові аспекти банківської таємниці // Право України, 1998, № 12. – С. 64-65. 29. Див. Закон України "Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 рік" № № 738/97-ВР від 17 грудня 1997 року // Урядовий кур'єр, 1998, 01, 01. 01. 98 № 1 - 2. 30. Див. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного суду України на 1 січня 1997 р. / За редакцією В. Ф. Бойка, Я. Ю. Кондратьєва, С. С. Яценка. – К.: Юрінком, 1997. – С. 293. 31. Банківське право України: Навч. посібник. Кол. авт.: Жуков А. М., Іоффе А. Ю., Кротюк В. Л та ін. / За заг. ред. А. О. Селіванова – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. – С.328.